

בלשון שלהם וזה מורה שהחכמה שייך להם ביותר מן שאר האומות ולכך דרשו ז"ל יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם (בראשית ט, כז) ופרשו ז"ל (מגילה ט, ב) א"ר חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב יפת אלקים ליפת, יפיותו של יפת יהא באהלי שם, כלומר מן היופי של בני יפת וזהו לשון יוני שהוא היפה יותר יהיה התורה באהלי שם כי מותר להיות התורה בלשון שלהם וכ"ז מפני שיש להם החכמה יותר משאר אומות והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו ולפיכך רצו לאבד מהם התורה ולכך אמר כי מלכות שלישיית מתיחס אל חיה שהיא נמר שיש לה ד' כנפים כי החכמה הוא מתפשט בכל צדדין לרוחב ולאורך ואין לה גבול כלל רק מתפשט בכל מקום ולכך היה מדמה זה לנמר שיש לו ד' כנפים שהכנפים מורים על התפשטות בכל ד' רוחות וכבר בארנו זה במקום אחר וזה מבואר בכל מקום ולכך אמר על אומה זאת, די תשלט בכל ארעא (דניאל ב, לט) מאחר כי האומה הזאת יש בה החכמה, הרי השכל מתפשט בכל העולם כי כך ענין השכל ולכך כפי מדת השכל היה ממשלחם בכל העולם והכל היה כפי המדה ולכך המלכות הזאת לא היו מתנגדים לישראל רק מצד התורה השכלית ומצד התורה האלקית וכך היה כל ענין מלכות שלישיית לבטל מישראל מעלת התורה האלקית וכל דבר אלקי בפרט היה רוצה אומה זאת שלא יהיה ח"ו לישראל מעלה אלקית וזה אמרם במדרש (ויקרא רבה יג, ה) ושם הנהר השלישי חדקל זו יון שהיא חדה וקלה בגזרותיה על ישראל ואומר להם כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק באלקי ישראל, כי מלכות שלישיית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא.

ופירשו זה • בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב) אמרו, ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני

9 עיון באר הגולה באר ג' ד"ה בפרק אין עומדין.

מבואר במדרש וכך אמרו במדרש (איכה רבה ב, יג) מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א, ח) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהו עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, ולכך המלכות הם היונים לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם וכמו שיתבאר ענין זה, וזה שראה דניאל מלכות השלישי הזה שהוא דומה לנמר, כי זאת היתה היא עז ביותר וכמו שאמרו (אבות פרק ה, משנה ב) הוי עז כנמר, וזאת המדה היא שייכית אל אשר הוא מוכן אל החכמה כמו שאמרו ז"ל (אבות פרק ב, משנה ה) ולא הביישן למד ולכך מדת ישראל היא עזות כמו שאמרו במסכתא ביצה (כה, ב) תנא משמיה דר"מ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין, תנא דביר' ר' ישמעאל מימינו אש דת למו (דברים לג, ב) אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש, איכא דאמרי דתיהם של אלו אש שאלמלא (לא) נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם והיינו דאמר ר"ש בן לקיש ג' עזין הן ישראל באומות וכו' פירוש בשביל שיש להם התורה ובשביל זה דתיהם של אלו הוא אש אשר האש יש לו התוקף והוא עז ולכך ישראל הם עזים באומות.

ודע כי החומר הוא מתפעל ולכך בני אדם שהם בעלי חומר אינם עזים וקשים אבל ישראל שנתנה להם התורה הם עזים וקשים לגמרי ודבר זה בארנו בכמה מקומות • ולכך ראה דניאל אומה זאת שהיא מוכנת אל החכמה ביותר משאר אומות ראה אותה נמר שהוא היותר עז ולפיכך האומה הזאת בקשו שיכתבו להם חכמים התורה יונית כמו שמפורש במגילה (ט, ב) אף כי בודאי אין לאומה הזאת חלק בתורה כמו שאמרנו ומכל מקום בקשו לכתוב להם התורה

8 נצח ישראל פרק יד, וכ"ה ד"ה והתבאר, נתיבות עולם נתיב הברשה פרק א' ד"ה ופירק הערל, גבורות ה' פרק פ"ד.

עצם הדבר והשכחה שנאמר כאן אין הפירוש כמו השכחה שהוא אל האדם כי ת"ו שיהיה נאמר שכתה בו יתברך, אבל השכחה הנאמרת כאן ר"ל הסרה וסילוק מאתו כמו שאמר (ישעיה מט, יד) ותאמר ציון עזבני ה', והיינו הסיקוק וההסרה מן השם יתברך ואמר (שם, טו) התשכח אשה עולה, כמו שאין סילוק לפרי בטן של אם מן האם לרוב הצירוף והחבור שיש לאם אל בנה כך אין סילוק ופירוד לישראל מהשם יתברך לרוב החבור והצרוף שיש לישראל עם השם יתברך מצד שהם כמו בנים נחשבים וזה נראה מצד שהקריבו לפני השם יתברך קרבנות במדבר שאין ראוי שיהיו מקריבין שם במדבר כי אין רגיל ושכיח שימצא במדבר פרים ועם כל זה הקריבו וכל זה מפני כי עצם ישראל הם נבראים על זה ¹⁰ ואי אפשר שיהיו בלא זה בפרט כאשר היה בתחלה כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם לכך בראשונה מיד שיצאו אף אם היו במדבר היו מקריבין קרבנות והחבור הזה הוא מצד עצם ישראל ויש סילוק גם כן לזה במה שישראל נפרדים מהשם יתברך על ידי מעשה עגל שמיד שהוציא אותם מצרים ונתן להם התורה עשו את העגל, וזה נראה שיש פירוד וסילוק לישראל בדבר מה מן השם יתברך מצד עצם ישראל שאילו היה לישראל חבור לגמרי אל הקדוש ברוך הוא מצד עצמם לא עשו העגל בראשית כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם ומיד שהוציא אותם ממצרים ונתן להם התורה עשו את העגל ודבר זה מורה בודאי כי יש כאן סילוק ופירוד, וכמו שיש להם חיבור וקירוב אל השם יתברך מצד עצמם כך יש להם גם כן פירוד מצד עצמם וזה כי כמו שיש לאב חבור וקשור לבנו זה לזה מצד כי זה הוא האב וזה הוא הבן כך יש להם פירוד גם כן בצד מה כי אב ובן הם מחולקים בעצמם שזה הוא אב וזה בן ודבר זה נחשב פירוד ולפיכך בודאי יש כאן סילוק ופירוד מצד זה, ולכך אמרו לישראל (ויקרא רבה יג, ה) כתבו

(ישעיה מט, יד) היינו עזובה היינו שכוחה אמר ריש לקיש אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה וזכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני, אמר לה הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל ותיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון ^{אוצר החכמה} בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני התשכח אשה עולה (שם, טו) אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר גם אלה תשכחנה (שם, טו) אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה ואנכי לא אשכחך (שם, טו) והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני. עד כאן, ומה שאמר כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר, ולא אמר כל הקרבנות שהקריבו לפניו וזה שבא לומר כי אין לישראל שום הסרה מן השם יתברך מפני שהם נבראים מן השם יתברך בעצם וראשונה ודבר זה אין לו סילוק והסרה כלל עד שיהיה שייך בהם השכחה ומפני שבמדבר היה הקרבה הראשונה כי הקרבה הראשונה הוא עיקר ועצם הדבר מפני שהוא התחלה וכל התחלה הוא עיקר והוא בעצם לא במקרה ולדבר שהוא עיקר ועצם אין שכחה כי דבר שאינו עיקר והוא מקרה בלבד יש בו שכחה לפי שהוא במקרה אבל דבר שהוא עצם הדבר אין שכחה בו ולכך אמר כלום אשכח עצם הדבר מה שהקריבו לפני במדבר וזה מורה כי ישראל עבדים לה' בעצם התשכח זה הוא תמיה ואין שייך שיהיה בזה שכחה דבר שהוא

10 עיין גבורות ה' פרק ח' וס"ט.

שהרבה נבוכו בזה ונתנו מספר אחר לעשות הדברות והוציאו אנכי מכלל עשרת הדברות כמו שבארנו בחבור תפארת ישראל (פרק לז) אבל עיקר פירוש זה שאם אמר אנכי ה' אלקיך לכך אתה לך לאלקים אם כן היה זה משמע שהוא יתברך אלוה להם תולה בישראל והיה זה מצד העלול שהם מקבלים השם יתברך לאלקים, ואם כן אי אפשר שיהיה סילוק לזה דבר שהוא מצד העילה כי הוא יתברך עילה מחויבת לישראל ^{אוצר החכמה} ודבר שהוא מצד העילה אין סילוק לזה כלל ולכך אמרו ישראל נעשה ונשמע (שמות כד, ז) ואלו אמרו נשמע ונעשה היה להם דעת עצמם כמו כל בריה שיש לו דעת עצמו ולא היה להם דבר זה רק כי הם היו נמשכים אחר השם יתברך הוא העילה והכל הוא מצד העילה ולא מצד עצמם וכאילו אינם דבר בעצמם, ולפיכך הקדימו נעשה לנשמע ולא היו תולים בדעת עצמם רק כל אשר יגזור עליהם השם יתברך יעשו מבלי שיבחנו הדבר בדעתם אם כן אין להם דעת עצמם ודבר שאינו מציאות לעצמו רק הוא תולה בו יתברך לא שייך סילוק והסרה מאתו וז"ש (ישעיה מט, טו) ואנכי לא אשכחך, פירוש אף על גב שיש הסרה וסילוק אף שהם בנים נחשבים כמו שאמרנו מכל מקום מצד העילה הוא השם יתברך ואינם מיוחדים לעצמם אין להם הסרה והיינו ואנכי לא אשכחך, כי זה מה שנקראו ישראל בנים להשם יתברך דבר זה מצד המקבל שנקראו בנים ואין זה מצד העילה ולדבר זה יש לו הסרה וסילוק אבל ואנכי שהוא יתברך אלקיך וזה שאמר (שמות כ, ב) אנכי ה' אלקיך, כלומר שאני ה' אלקיך ואין תולה בכס רק כי כך מחויב מן השם יתברך שהוא העילה ומן השם יתברך שהוא העילה מחויב שאני אלקיך והדבר שהוא מחויב אין לו שנוי ותקבלו אותי לאלוה כאשר דבר זה מחויב על כל סנים, ולפיכך ואנכי לא אשכחך (שם מט, טו) כי דבר זה הוא מצד העילה.

והנה התבאר בדבר זה דברי חכמי יון מה שרצו בזה שאמרו (ב"ר ב, ה) כתבו

על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, כי מצד העגל שעבדו ישראל את העגל מיד שנתן להם התורה דבר זה מורה כי יש כאן סילוק והפרדה בעצם שלהם ועל זה אמר כי (שם, טו) גם אלה תשכחנה, פירוש אלה הוא לשון קשה כמו שאמרו בפרק ב' דיבמות (כא, א) דא"ר לוי קשה עונשין של מדות יותר מעונשין של עריות, שזה נאמר בהן אל (ויקרא ית, כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ, וזה נאמר בהן אלה (דברים כה, טז) כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה, וכל לשון אלה משמע קושי דכתיב (יחזקאל יז, יג) ואת אילי הארץ לקח, שהוא לשון חזק וקושי, ואמר אף על גב שהענין הזה שהוא חבור האם אל פרי בטנה הוא ענין חזק וקשה שיהיה כאן סילוק ופירוד, ואם כן ראוי היה מצד שישראל הם בניו שלא יהיה סילוק ושכחה לדבר זה מכל מקום יש כאן סילוק והסרה לדבר זה כי אב ובן חלוקים הם כמו שאמרנו, ולכך יש הסרה כאשר ישראל אין עושים רצונו של הקדוש ברוך הוא ושייך בזה שכחה אילו לא היה חבור מצד אחר לישראל רק מצד שהם בניו אף כי הוא דבר קשה היה שכחה לדבר זה אבל החבור והצירוף שיש לישראל אל הקדוש ברוך הוא מצד אחר והוא חבור מצד העילה עצמה וחבור שהוא מצד העילה אין לדבר זה שהוא מצד העילה יש לו שנוי, כי מצד העילה אין שנוי רק ההשתנות הוא מצד העלול שהוא בעל שנוי וזה מפני שאין לישראל דבר בעצמם עד שיהיה הסרה שייך בהם רק השם יתברך בחר בם, ודבר זה הוא מצד העילה ולכך, ואנכי כי השם יתברך אמר להם אנכי ה' אלקיך (שמות כ, ב) וזהו מצד העילה וזה אין שכחה לו דבר שהוא מצד העילה וזה כי אנכי הוא מצד שהוא יתברך עילה להם ובפרט עילה מחויבת כמו שמוכיח הלשון שאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שם כ, ב) וכבר הקשו כמה חכמים כי לא נזכר כאן שום מצוה רק היה לו לומר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים לכך אתה לך לאלקים, וכאן לא אמר דבר צווי כלל עד

מקומות (נתיבות עולם, נתיב הלשון פרק ב')
 ואמרנו כי הדבור מן האדם מה שנקרא האדם
 חי מדבר הוא הכח הרביעי אשר הוא כולל האדם
 בכל שלש כוחות שלו שנקרא כל האדם חי מדבר
 וזה מפני שהדבור כולל כל הג' חלקים כי הדבור
 על ידי הלשון שהלשון הוא גופני והוא צריך
 לפעול הדבור על ידי הנפש שהיא נפש פועלת
 וכל דבור הוא צריך גם כן אל השכל שהרי
 הבהמה שאינה שכלית אין לה הדבור ולפיכך
 כאשר השם יתברך העמיד ד' מלכיות
 מושלים בעולם ראוי שיהיו כפי ענין האדם אשר
 אליו ראוי הממשלה ולכך ראה דניאל חזק ד'
 משונה מכל החיות מפני כי חיה רביעית יש
 בה של אלו ג' כוחות והיא כוללת כל ג' אבל
 ג' מלכיות הראשונות כל אחד ואחד מהם
 חלק אחד רק המלכות הרביעית כוללת כלם.

ובמדרש (ויקרא רבה יג, ה) הוא דעתיה דר'
 יוחנן דאמר ר"י (ירמיה ה, ו) על כן

הכס אריה מיער זו בבל, זאב ערבות ישדדם זו
 מדי, נמר שוקד על עריהם זו יון, כל היוצא
 ממנה יטרף זו אדום למה כי רבו פשעיהם עצמו
 משובותיהם, הנה הוית וארו אחרי כנמר זה
 יון שהיתה מעמדת בגזירותיה ואומרת לישראל
 כתבו על קרן השור שאין לכם חלק לעזה"ב
 (באלק. ישראל), בתר דנא חזה הוית בחזוי עם
 לילא וארו חיוא רביעא דחילא ואמתני ותקיפא
 יתירה זו אדום. דניאל ראה שלשתן בלילה אחד
 ולזו בלילה אחד למה, רבי יוחנן ורשב"ל, ר"י
 אמר ששקולה כנגד שלשתן, רבי שמעון אמר
 יתירה, מתיב רבי יוחנן לרשב"ל (יתזקאל כא,
 יט) בן אדם הנביא והך כף אל כף, דא מה
 עביד לה רשב"ל (שם כא, יט) ותכפל, הרי לך
 מפורש הדברים שאמרנו כי המלכות הד' שקולה
 כנגד כל השלשה מלכיות ולכך ראה דניאל את
 שלשתן בלילה אחת ומלכות רביעית בלילה אחת
 בפני עצמו ומה שריש לקיש סבר שהיא יותר
 שקולה משלשתן דבר זה מפני כי כאשר יש בו
 שלשה אשר יש בג' מלכיות כל כח יש לו סיוע
 מן השני דודאי שני אנשים שהם ביחד ואחד

על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, כי
 אמרו מצד שישראל עשו את העגל מיד שהוציא
 אותם ממצרים אם כן מורה שאין להם ח"ו חלק
 באלקי ישראל, כי הדבר שהוא בעצם הוא
 ראשונה והעגל היה ראשון וזהו מה שאמרו כתבו
 על קרן השור ולא אמרו כתבו על גייר כי
 הקרן היה מן השור עצמו ור"ל שעשו העגל
 והחטא זה דבר עצמי להם ולא דבר מקרה ולכך
 אין להם חלק באלקי ישראל ואין לך דבר שהוא
 קשה יותר מן הקרן, ואמרו כי דבר זה יש להם
 לישראל מצד קושי ערפם שיש בהם וקושי ערפם
 בודאי מצד עצמם לכך העגל הוא מצד עצמם
 כמו שאמר השם יתברך במעשה עגל (דברים ט,
 יג-ד) ראיתי את העם הזה והנה עם קשה-עורף
 הוא, הרף ממני וגו', כך אמרו היונים ולא הבינו
 התשובה על זה שאמר הכתוב (ישעיה מט, טו)
 ואנכי לא אשכחך, וכה זה מפני שרצו האומה
 הזאת לבטל מן ישראל מעלתם האלקית העליונה
 שיש לישראל, ולכך גזרו עליהם לבטל מהם התורה
 אלקית, ואף גם מלכות הרביעית גזרו שמדות
 על ישראל בכמה וכמה דברים, אין זה דומה כי
 מלכות רביעית לא היו עושים זה בשביל שאמרו
 לנו המעלה העליונה האלקית כמו שהיו אומרים
 היונים רק שהיו רוצים לכלותם כאשר לא היו
 עושים את אשר גוזרים עליהם והיו רוצים להרוג
 אותם לכך גזרו עליהם גזירות ושמדות, וזה
 היה עיקר כונתם של מלכות רביעית שכל כונתם
 ההריגה כמו שיתבאר, אבל היונים לא היה כונתם
 בשביל לכלותם רק היו אומרים כי אין לכם חלק
 בו יתברך רק כי לנו הוא המעלה האלקית, ועוד
 ראה דניאל חיה רביעית והיא משניה מן כל
 חיותא (דניאל ז, ז) וכבר אמרנו כי דבר זה נגד
 מה שהאדם כלול מן אלו ג' דברים שהם כח
 גופני שיש באדם ויש כח נפשי ויש לאדם כח
 שכלי ואין אלו כוחות מחולקות שאם כן יהיה
 לאדם ג' נפשות כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת
 הפרקים, אבל יש באדם כח משותף לכל אלו ג'
 חלקים ביחד ואין כאן מקום זה לבאר כי כך הם
 דברי חכמים בכל מקום ובארנו דבר זה בכמה